

Лебедик Леся Вікторівна,

доктор педагогічних наук, доцент
кафедри спеціальної освіти і соціальної
роботи Полтавського національного
педагогічного університету імені
В. Г. Короленка

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Підвищення кваліфікації соціального педагога в умовах інноваційних змін у системі післядипломної освіти зумовлює низку актуальних педагогічних завдань, що потребують наукового обґрунтування. Серед них – проблема вимірювання рівнів професійної компетентності соціального педагога. Ця проблема набуває більшої актуальності, поза як на практиці відчувається її гостра недостатність.

Важливим є визначення критеріїв і показників сформованості професійної компетентності соціального педагога в умовах інноваційних змін у системі післядипломної освіти на основі положень критеріального підходу і сутнісних характеристик означеної компетентності. Критерії, власне, надають інформацію про характер його діяльності, її мотиви і ставлення до виконання, фіксують діяльнісний стан суб'єкта.

У структурі професійної компетентності соціального педагога вбачаємо такі основні критерії: когнітивний – знання соціальної педагогіки і суміжних з нею галузей знань, аргументування власних думок стосовно вирішення професійних ситуацій; діяльнісний – рівень сформованості соціальних умінь, корекція власної поведінки; особистісний – сформованість професійно важливих якостей особистості соціального педагога.

Кожен із критеріїв професійної компетентності соціального педагога проявляється у відповідних показниках. Так, *когнітивний критерій* передбачає

володіння соціальним педагогом педагогічними знаннями для вирішення професійних ситуацій, аргументовані дії й обґрунтування власних думок щодо вирішення професійних ситуацій, сприяє швидкій адаптації у складних і змінних соціальних діях. Звідси, основними показниками цього критерію є теоретичні знання соціальної педагогіки і суміжних з нею наук, а також спеціальні знання зі своєї спеціальності, знання з інформатики та інших суміжних наук тощо [1, с. 45–53; 2, с. 49–53; 3-5; 6, с. 9–28].

Діяльнісний критерій у частині активності і продуктивності участі у навчальному процесі є системою потреб, цілей, мотивів, які змушують соціальних педагогів бути активним суб'єктом соціуму. Щодо адекватної самооцінки значущості своєї участі у соціальній роботі і корекції власної поведінки діяльнісний критерій спрямований на усвідомлення ступеня своєї участі в соціальній роботі, критичне ставлення до якості соціальної роботи, самоаналіз рівня власної професійної компетенції. Тому основними показниками цього критерію є система умінь: комунікативні, організаторські, дидактичні, проєктувальні (діагностичні і прогностичні) [1, с. 45–53; 2, с. 49–53; 3-5; 6, с. 9–28].

Особистісний критерій є системою вимог до професійно важливих якостей особистості, їх належного рівня розвитку [1, с. 45–53; 2, с. 49–53]. Основними показниками цього критерію є такі професійні якості особистості соціального педагога: інтелект і креативність; якості, пов'язані зі ставленням до професії – творчий підхід, працелюбність, уважне ставлення до обов'язків; якості стилю поведінки і діяльності соціального педагога – самостійність, дисциплінованість, дотримання слова, енергійність, авторитетність.

Усі показники для визначення рівнів професійної компетентності соціального педагога було зведено до дев'яти: 1) теоретичні знання і практичні вміння з соціальної роботи; 2) спеціальні знання; 3) організаторські вміння; 4) комунікативні вміння; 5) дидактичні вміння; 6) проєктувальні вміння; 7) інтелект і креативність; 8) ставлення до соціальної роботи; 9) стиль професійної поведінки і соціальної роботи.

На основі дев'яти показників розвитку професійної компетентності соціальних педагогів, які були учасниками тренінгів з підвищення кваліфікації, виділено чотири логічні рівні прояву в них кожного з критеріїв і розроблена цілісна програма моніторингу рівнів розвитку професійної компетентності соціального педагога.

Ступінь прояву першого, когнітивного, критерію характеризується такими ознаками рівнів володіння теоретичними знаннями і практичними вміннями: перший рівень – поверхові теоретичні знання і практичні вміння; другий рівень – знання неповні, але правильним є їх відтворення на основі розуміння алгоритмів діяльності соціального педагога; третій рівень – не лише повне й правильне відтворення знань, а й доцільне їх застосування; четвертий рівень – створення суб'єктивно нових знань.

Для ступеня прояву другого, діяльнісного, критерію (організаторські, комунікативні, дидактичні і проектувальні вміння, а також адекватна самооцінка значущості своєї участі у соціальній роботі; корекція власної поведінки) характерні такі характеристики рівнів застосування вмінь соціальної роботи: перший рівень – відсутність основних умінь, соціальної роботи практично неможливе; другий рівень – діє за алгоритмом; третій рівень – розвинута система вмінь (у тому числі проектувальних, які «попереджують творчість»); четвертий рівень – творчо діє, незвично, нестандартно працює.

Ступінь прояву особистісного критерію (професійно важливі якості особистості) характеризується рівнями розвитку цих якостей, як: перший рівень – початковий; другий рівень – активного удосконалення; третій рівень – розвинутий; четвертий рівень – глибокий.

Ці критерії оцінювання є вихідним моментом для визначення рівнів професійної компетентності учасників тренінгів.

Виділення критеріїв, показників і рівнів професійної компетентності соціального педагога дало можливість діагностувати рівень розвитку як означеної якості в цілому, так і окремих її компонентів, і на цій основі цілеспрямовано будувати технологію підвищення кваліфікації.

Ми використали комплексну діагностичну програму вимірювання рівнів професійної компетентності соціального педагога, яка містила різноманітні перехресні методики – самооцінку, експертні оцінки, комп'ютерне тестування за допомогою тестових методик, які доповнювали одна одну. Також проводилося включене педагогічне спостереження, тестування, анкетування учасників тренінгів для з'ясування ставлення до своєї соціальної роботи, мотивів підвищення рівня професійної компетентності. Інтерв'ю і бесіди з учасниками тренінгу сприяли розвитку належної професійної компетентності, ознайолювали їх з основними ідеями й метою підвищення кваліфікації, а також з'ясовували інтерес до неї.

Для виокремлення й опису рівнів професійної компетентності соціального педагога ми, спираючись на відповідні практичні й теоретичні напрацювання [1–6 та ін.] та результати проведеного констатувального експерименту, виділили такі рівні сформованості означеної якості: перший рівень – початковий, рівень інформованості або низький; другий рівень – репродуктивний, або середній; третій рівень – активний або достатній; четвертий рівень – творчий або високий, який започатковує рівень педагогічної майстерності. Перший – початковий, або рівень інформованості, низький рівень професійної компетентності соціального педагога характеризується такими показниками: знання соціальної роботи, психології, методики соціальної роботи та інших суміжних наук недостатні; знання основ професійної педагогіки обмежуються лише загальним уявленням про соціальну роботу, знанням теорії, мають поверховий ситуативний характер; потреба у застосуванні педагогічних знань у цих слухачів курсів має ситуативний характер.

Другий – репродуктивний, або середній рівень професійної компетентності соціальних педагогів характеризують такі показники: знання соціальної роботи, психології, методики соціальної роботи мають середній рівень сформованості; знання доповнені знанням алгоритмів діяльності соціального педагога; слухач курсів усвідомлює значимість підвищення кваліфікації для його соціальної роботи, має знання основ соціальної роботи,

теорії професійної педагогіки, проявляє інтерес до педагогічних знань;

Третій – активний, або достатній, рівень професійної компетентності соціального педагога характеризується знаннями педагогіки, соціальної роботи, психології, методики соціальної роботи та інших суміжних наук мають відносно високий рівень сформованості; відносно високого рівня сформованості професійно значимі особистісні характеристики за всіма означеними показниками; однак має ситуативний характер здатність впливати на думку партнера; прагнуть до самоактуалізації і самореалізації у спілкуванні.

Четвертий – творчий, або високий, який започатковує професійну майстерність, рівень професійної компетентності соціального педагога характеризують високі показники з усіх вищеназваних критеріїв, властива адекватна самооцінка, спрямованість на творчий характер соціальної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кравченко Л., Лебедик Л. Розвиток професійної культури викладачів економіки в умовах магістратури. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта* : наук. журнал. Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2018. Вип. 4. С. 45–53.
2. Лебедик Леся, Стрельников Віктор. Інтерактивні технології навчання майбутніх фахівців у сфері соціальної роботи. *Імідж сучасного педагога*. 2020. № 4 (193). С. 49–53. URL : http://isp.poippo.pl.ua/article/view/212383/pdf_76
3. Стрельников В. Ю. Проектування професійно-орієнтованої дидактичної системи підготовки бакалаврів економіки : монографія. Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2006. 375 с.
4. Стрельников В. Ю. Розвиток професійної компетентності вчителів у закладах післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 1995. 24 с.
5. Стрельников В. Складники особистісно-професійної компетентності викладача закладу післядипломної освіти. *Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти* : зб. наук. пр. II Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф. (23 травня 2019 р., Суми). Суми: КЗ СОІППО, 2019. URL:<https://drive.google.com/file/d/1wFLXdkIHhKIIfcI4ZDrCdSUO2PfkfObdJ/view>
6. Стрельников В. Ю. Философские основы проектирования дидактических систем в русле компетентностного подхода. *Теоретико-методические основы внедрения компетентностного подхода в высшей школе* : монографія / под ред. д.пед.н., проф. В. Ю. Стрельникова. Харьков : Издательство Иванченко И. С., 2018. С. 9–28.